

סיכום הדרה

נושאים שבדף: שחיטת מומר לעבודה זרה. קרבן ממומר. איסור אכילה משחיטת כותי. מזרו על הכותים. חשש אוכל מעם הארץ. בהמתן של צדיקים.

דף ה

כמבואר בדברי רב ענן מותר לאכל משחיטת מומר לע"ז, רצו להביא ראיה ממה שניזון אליהו הנביא בשעה שברח מאחאב "והערבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב", ביאר רב יהודה בשם רב שהביאו את הבשר מבית המטבחיים של אחאב שהיו עבדיו מומרים לע"ז. דוחה הגמ', שהיתה הוראת שעה ע"פ הדיבור¹. ה"עורבים" שהביאו לאליהו הנביא את האוכל, לדעת רבינא היו עורבים ממש היינו עופות, שאל רב אדא בר מניומי אולי הם אנשים שקראו להם עורבים ומצאנו שם כזה בספר שופטים. אמר לו רבינא שלא מסתבר שב' אנשים יהיו נקראים כך. שאל, אולי ע"ש מקומם שכך היה נקרא, אמר לו א"כ היה צריך לקרא להם עורביים². עוד ראיה לרב ענן, מבואר בברייתא הכל שוחטים אפילו כותי, אפילו ערל ואפילו ישראל מומר, לא שייך לומר ש"ערל" הכוונה שלא מל מחמת שמתו אחיו מחמת מילה, שהרי הוא ישראל גמור ואנוס על מעשה המילה, אלא הכוונה שהוא מומר לערלות. מעתה נזכר בסיפא "ישראל מומר", אם הכוונה מומר לדבר אחד, הרי זה כמומר לערלות, אלא בהכרח הכוונה לומר לעכו"ם וכדברי רב ענן שמומר לע"ז מותר לאכל משחיטתו. דוחה הגמ', ואין ראיה לרב ענן שניתן לומר מומר לע"ז חמור שהרי הוא ככופר בכל התורה ואסור לאכל משחיטתו, והכוונה בברייתא לומר לשחיטה וכדברי רבא שמומר לתיאבון מותר לאכל משחיטתו.

מבואר בברייתא לגבי נדבת קרבן עולה "מכס"³ למעט מומר, ובאומות העולם אין את החילוק הנזכר ומקבלים קרבנות אף מהרשעים. "מן הבהמה" בני אדם הדומים לבהמה, מכאן אמרו מקבלים קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בתשובה⁴, למעט "מומר" "מנסך יין לע"ז" ו"מחלל שבת בפרהסיא". מבארת הגמ', הנזכר בתחילה שאין מקבלים מומר הקרבן הכוונה לומר לכל התורה, והמבואר בסיפא שמקבלים היינו מומר לדבר אחד. א"כ מה הכוונה מומר בסוף דברי המשנה שאין מקבלים ממנו, אם לכל התורה כבר נזכר ואם לדבר אחד נזכר, אלא צ"ל בברייתא "מומר לנסך את היין לע"ז" ומבואר שהוא כמומר לכל התורה שאין מקבלים ממנו קרבן, ותיבתא לרב ענן.

התבאר בברייתא שמיעטו מומר מקרבן "מכס", והרי נלמד מהנזכר בחטאת "מעם הארץ" לרבנן למעט מומר, לרבי שמעון ברבי יוסי "אשר לא תעשינה ואשם" מומר אינו שב⁵ מעשיית העבירה ואין לו להביא קרבן⁶. וביאר רב המנוא שנחלקו רבנן ור"ש, מומר לאכל חלב⁷ והביא קרבן על אכילת דם, לרבנן לא מקבלים ממנו קרבן בכלל.

**** הוספות וביאורי תוספות ****

¹ ברש"י (ד"ה על פי) שהקב"ה התיר לו לפי שעה. שאלו תוס' (על פי) להו"א של הגמ' לפני שביארו שהיה מותר לו בהוראת שעה, איך אכל מבשר שהתעלם מן העין. וביארו שע"פ הדיבור ידע וסמך שלא הביאו לו מעכ"ם, רק הדיבור בא להתיר לו לאכל משחיטת טבחי אחאב.

² אומרים תוס' (ד"ה עורביים) שהרי עברים ומצרים לא נכתב בב' "י", בכ"ז כאן זסה דקדוק היות והיה מקום לטעות.

³ בגמ' בסוכה דרשו מפסוק זה שאדם לא יכול להקריב קרבן שאינו שלו, ביארו תוס' (ד"ה מכס) א. שעיקר הדרשה של קרבן שאינו שלו היות ולא יכול להקדיש כמו ביתו, והפסוק בא לומר שזה לא מוגדר כקרבן ולא יותר. ב. ניתן לדרוש את ב' הדרשות, ומביתו לומדים שלא יכול להקדיש.

⁴ ביארו תוס' (ד"ה כדי) שאין זה הביאור בפסוק, אלא באו לתת טעם מה הסיבה שקיבלו קרבן מומר לדבר אחד יותר ממי שהוא מומר לגמרי, היות ויותר קל לחזור בתשובה.

⁵ הביא רש"י (ד"ה היושב) ב' גירסאות או "יושב מידעתו" שאם היה ידוע שזו עבירה היה יושב ולא עובר. או "השב מידעתו" שהיה פורש ונבדל.

⁶ הדרשה נצרכת לחזור בתשובה בשלב יותר מאוחר, אבל באופן שעדיין עומד ברשעו הרי זה זבח רשעים תועבה ובודאי שאין צריך פסוק לומר שאין מקבלים ממנו (תוד"ה אינו).

⁷ לשיטת ר"ת בתוס' (ד"ה מעם) כאשר אמרו מומר לחלב הכוונה לומר לכל עבירות שבתורה, אלא שאותו אדם לא מומר לאכילת דם בלבד, וע"ז נחלקו האם מקבלים ממנו או לא, אבל במומר לדבר אחד בלבד לכו"ע יקבלו ממנו. עוד ביארו שבאמת נחלקו רק

ולר"ש רק בדבר שמומר עליו אינו שב. מבארת הגמ' שצריך את הלימוד הנזכר בעולה "מכמ", שהיה מקום לומר שיקבלו ממנו עולה כיון שאינה באה לכפרה אלא דורון למלכו של עולם, **וכן** הנלמד בחטאת שהיה צד לקבל⁸ ממנו כיון שהוא דבר המחוייב⁹ מן הדין.

"מן הבהמה" **ביארו** שהכוונה לבני אדם הדומים לבהמה, **שאלו** הרי מבואר "אדם ובהמה תושיע ד'" **וביאר רב יהודה בשם רב** שהכוונה למעלתם שהם ערומין בדעת וענווים כבהמה, **אלא** ביארו במקום שכתוב יחד "אדם ובהמה" הכוונה למעלה. **תמהה הגמ'** והרי נזכר בפסוק בירמיה "וזרעתי את בית ישראל זרע אדם זרע בהמה" והכוונה לעמי הארץ, **ביארו** שהפסוק חילקם "זרע אדם" "זרע בהמה".

אמר רבי חנן בשם רבי יעקב בר אידי שאמר בשם רבי יהושע בן לוי שאמר בשם בר קפרא, שרבן גמליאל ובית דינו¹⁰ אסרו לאכל משחיטת כותי, **למרות** שהתבאר לעיל לדברי רבא ואביי ששחיטת כותי באופנים מסויימים מותרת. **שאל רבי זירא**, אולי אסרו דווקא באופן שאין ישראל עומד ע"ג, **תמה רבי יעקב בר אידי**, והרי בלא עומד ע"ג פשוט שאסור ולא היו צריכים לאסור.

דנה הגמ' האם רבי זירא הסכים עם ביאורו של רבי יעקב שיש לאסור שחיטת כותי לגמרי, מביאה הגמ' ראייה מתוך מעשה שהיה, **אמר רנב"י בשם רבי אסי** שראה את ריו"ח שאכל משחיטת כותי וכן רבי אסי אכל משחיטת כותי, **ותמה רבי זירא** האם לא שמעו את איסורו של ר"ג, או ששמעו ולא קיבלו. פשט רבי זירא שמסתבר ששמעו ולא קיבלו, שהרי אם לצד ששמעו היו מקבלים את האיסור, איך נכשלו לאכל איסור הרי אם על בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, כ"ש צדיקים עצמם¹¹. **מעתי** אם רבי זירא לא קיבל את דבריו של רבי יעקב, וסבר שכל מה שאסר ר"ג זה רק באופן שלא עמד ישראל ע"ג שחיטת הכותי, א"כ שיבאר שמה שאכלו ריו"ח ורבי אסי זה באופן שישראל עמד ע"ג, **בהכרח** קיבל רבי זירא והסכים עם רבי יעקב שגזר ר"ג על כל שחיטת כותי.

מבארת הגמ' את הסיבה שאסרו את שחיטת הכותי, **ר"מ שלח את רשב"א** להביא יין ממקום שדרו שם כותים, **פגש זקן**¹² שאמר לו "ושמת סכין בלעך אם בעל נפש אתה" והתכוון לומר אם אתה בעל נפש אל תקח יין מהכותים, הלך רשב"א וסיפר לר"מ, וגזר ר"מ על יינם. **ביאר רנב"י** שמצאו דמות יונה שהיו הכותים עובדים בהר גריזים¹³, **ואמנם** רוב הכותים לא דרים שם אבל ר"מ חשש למיעוט¹⁴, ור"ג ובית דינו סברו כר"מ ולכן אסרו את שחיטת הכותים.

ביאר רבי חייא, עיקרו של הפסוק שאמר הזקן לרשב"א "ושמת סכין בלעך אם בעל נפש אתה", מתייחס לתלמיד היושב לפני רבו שאם יודע שרבו יודע להשיב שישאל, ואם לא יודע לחזיר לו בטעם הדברים, שלא ישאל וייבשן, אלא יפרוש הימנו.

דף ו

רבי אבהו שלח את רב יצחק בר יוסף להביא יין ממקום של כותים, פגשו זקן ואמר לו אין כאן שומרי תורה, כשאמר זאת לרבי אבהו, **סיפר רבי אבהו** לרבי אמי ורבי אסי וגזרו על הכותים ועשאו כעכו"ם גמורים, **וביארו** שר"מ כבר אסר את יינם, ור"ג אסר את שחיטתם אבל עדיין לא התקבלה ההלכה ועתה קיבלו. **וביאר רנב"י** שעשו את הכותי כגוי גמור אף לגבי רשויות בשבת שאוסר את החצר כל עוד לא שכרו ממנו מקומו ולא יכול לבטל רשות כמו שיכול ישראל לבטל רשותו לגבי חברו כדי שלא יאסור עליו אם לא השתתף עמו בעירובו.

רבי זירא ורב אסי הגיעו למקום שהיו בו עמי הארץ וכיבדו אותם בביצים המצומקות שהיה בהם יין, **רבי זירא** לא אכל ורב אסי אכל. **שאל רבי זירא** האם אינך חושש לתערובת דמאי שיש ביין, אמר לו שלא השגיח בכך מחמת
***** **הוספות וביאורי תוספות** *****

בחלב ודם שהאיסור נאמר בפסוק אחד "כל חלב וכל דם" ולרבנן נחשב מומר אף לדם, ולר"ש מביא על הדבר השני. ובאמת לרבנן במומר לשאר איסורים יביא קרבן על איסור דם.

⁸ שלא יהא חוטא נשכר (רש"י ד"ה אימא).

⁹ אבל עולה לא נקבל ממנו היות זובח רשעים תועבה (רש"י ד"ה דלאו).

¹⁰ לשיטת רש"י (ד"ה ר"ג) הכוונה לר"ג האחרון שהיה בנו של רבי יהודה הנשיא. תוס' (ד"ה ר"ג) העמידו שמדובר על ר"ג דיבנה. וכדי שלא יסתרו הסוגיות בדין כותי האם הם גרי אריות או לא ומתי עשאו כגויים, ביארו תוס' שרבי אמי ורבי אסי אחזו שהם כגויים, ואילו ר"ג סבר שהם כצדוקי שאינו כעכו"ם לגבי עירוב.

¹¹ בתוס' (ד"ה צדיקים) הכריחו מכמה סוגיות שהנושא האמור הוא רק בדבר של אכילה שזה גנאי לצדיק לתוך גופו נכנס מאכל אסור, אבל בכמה מקומות מצאנו שצדיקים נכשלו בדברים שאינם של אכילה. ולגירסה אחת בגמ' בכתובות נזכר אף ביחס לדבר שמאכל את אחרים ולא רק לגבי מה שהוא עצמו אוכל. וכן לא נאמר על דבר המותר בשעה האסורה לאכילה, כמו אכילה קודם הבדלה.

¹² הביאו תוס' (ד"ה אשכחיה) שיש מפרשים שבכל מקום שנזכר "סבא" הכוונה לאליהו הנביא, ודחו ביאור זה.

¹³ במדרש מבואר שזאת עבודת כוכבים שהטמין יעקב תחת האלה בהר שכם (תוס' ד"ה בראש).

¹⁴ המקור שר"מ חשש למיעוט הביא רש"י (ד"ה מצאו להן) מהסוגיא ביבמות שאמר ר"מ שקטן לא מייבמין, וביאר שמא ימצא סריס או קטנה תמצא איילונית, וחשש לדבר אף שזה מן המיעוט.

התערובת. **תמה רבי זירא** איך יתכן שסייעו משמים שיאכל רב אסי מאכל איסור, הרי בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם בודאי שהצדיק עצמו. **זקדק רבי זירא** שבאמת לא גזרו על התערובת, רק באופן שנטל מעם הארץ את הפירות בעין צריך להפריש מן הדמאי, אבל באופן שלקח בתערובת מותרים באכילה ואי"צ להפריש.

מבואר בברייתא שאם נתן לשכנתו שהיא אשת עם הארץ עיסה כדי שתאפה עבורו, אינו חושש לדמאי ושביעית בתבלינים¹⁵ ובשאר שתישים שם. ואם אמר לה שתעשה משלה חושש, הרי שחוששים אף לתערובת. **ביארו, א.** כאשר אמר לה עשי משלך הרי זה כמערב בידיים. **ב.** ביאר רפרם שהיות ומדובר בהוספה של שאור ותבלינים שמטרתם לטעם והוא נחשב לעיקר הדבר ולא מתבטל.

דנה הגמ' אם חוששים שתחליף בלחם האסור, **א.** יש לחלק בין חמותו לשכנה, **ביאר רבי יהודה** שחמותו רוצה בתקנת בתה ובושה מחתנה יש חשש שתחליף את הלחם, ואילו בשכנתו לא חוששים. **ב.** כאשר נמצא באכסניא יש לחשוש שתחליף לו בעלת האכסניא משום שאומרת שהיא תאכל קר ואותו תלמיד חכם יאכל חם¹⁶, ובשכנתו אין לחוש. **ג.** נשים שטוחנות זו עם זו, **לדעת רבנן**, כאשר האשת חבר טמאה אין חשש שתיגע ותאכל מן הדמאי, אבל בזמן שהיא טהורה לא תטחן עמה מחשש שתאכל מן הדמאי¹⁷. **לדעת רשב"א**, אף בזמן שהיא טמאה לא תטחן עמה משום שאשת עם הארץ חשודה שתגזול מבעלה ותתן לחברתה בלא רשות, וא"כ בודאי שיש לחשוש שתחליף. **ביאר רב יוסף** שדווקא באופן זה חששו כיון שמורה היתר שזה כשור שאוכל מדישו.

העיד רבי יהושע בן זירוז בן חמיו של רבי מאיר, לפני רבי על רבי מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן, ומחמת עדות זו **התיר רבי** את הפירות שהיו בבית שאן שאין צריך לעשרם, שהבין שלמד ר"מ שאין בית שאן מארץ ישראל¹⁸ ואין בה חיוב מעשרות. **תהו** אחיו ובית אביו של רבי, הרי הדורות הקודמים נהגו איסור איך תנהג היתר, **אמר להם** מקום הניחו להתגדר בו, כפי שמצאנו שחזקיה המלך כתת את נחש הנחושת ותמהו עליו שהרי אסא ויהושפט כבר ביטלו את כל הע"ז שהיה עד עתה, אלא הניחו לו מקום להתגדל¹⁹.

ממה שקיבל רבי את העדות למרות שעד אותו הדור נהגו באיסור, למדו שת"ח שאמר דבר הלכה **אין מזיחין** אותו (מחזירים מדבריו) ממה שנאמר "ולא יזח החשן". **וי"א אין מזיחין** (משקצים) שנאמר "כי לא יזנח לעולם ד", **וי"א אין מזיחין** (תולים בגאונות) שאמרו "משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקות בישראל", והכוונה שאין דוחים דבריו.

דף ז

כמבואר העיד רבי יהושע שאכל ר"מ עלה של ירק מבית שאן ומוכח שסבר שבית שאן לא מוגדרת מארץ ישראל לגבי חיוב תרו"מ, **שאל רב יהודה בנו של ר"ש בן פזי** והרי בירושת הארץ בספר שופטים מבואר שבית שאן היא מארץ ישראל. **זוחה הגמ'** שנשמט מחמו הברייתא שאמר רבי שמעון אליקים בשם ר"א בן פדת בשם ר"א בן שמוע, שהרבה מקומות כבשו עולי מצרים וקידשו אותם בקדושת ארץ ישראל, וכאשר חזרו מגלות בבל לא קידשו שוב והניחו את אותם מקומות לצורך עניים, שבמקומות האלו לא ינהג שביעית ויהיה לקט שכחה ופאה. וסברו שקדושה ראשונה שקידשו עולי מצרים לא קידשה לעתיד לבא.

לגבי אכילתו של ר"מ, א. שאל רבי ירמיה, שהרי אכל רק עלה וזה אכילת עראי ופטור מן המעשר. **אמר לו רבי זירא** שאכל מעלה של אגודה ודבר זה חייב על צד שהיה בארץ ישראל. **ב.** אולי ר"מ שכח לעשר. **זוחה הגמ'** הרי בהמתן של צדיקים אין מביא הקב"ה תקלה, בודאי שלא לצדיק בעצמו. **ג.** אולי ר"מ עישר ממקום אחר, **זוחה**

***** הוספות וביאורי תוספות *****

¹⁵ לגבי תבלין החשש הוא רק משום שביעית, שהרי אין בתבלין דין הפרשת תרו"מ אבל שביעית יש בו כדרך ששייך שביעית בצאכל בהמה. ולגבי שאור שייך תרו"מ. תוס' ד"ה אינו חושש.

¹⁶ התבאר כרש"י ד"ה התם נמי. אבל רבינו מנחם בתוד"ה התם, ביאר באופן הפוך שאומרת בתמיהה האם אני שטרחתי אוכל קר והוא יאכל חם, ולכן מחליפה בעלת האכסניא אבל בשכנה אין לחוש היות והדרך ששכנים טורחים זה לזה.

¹⁷ לביאור ר"ת ורבינו חננאל (בתוס' ד"ה אשת) הביאור הוא לאידך גיסא, שמדובר בחיטים של החבר וצריך להקפיד על טהרתם, ואסור לאשת חבר לסייע לאשת עם הארץ בחיטי העם הארץ היות ומסייעת ביד עוברי עבירה והביאו תוס' כמה סוגיות בענין, וכאן מדובר כנזכר בתבואה של החבר, ובזמן שהאשת עם הארץ מחזיקה עצמה בטומאה באמת אין לחוש שתיגע בטהרות ולכן יכולה האשת חבר לקבל ממנה עזרה, אבל באופן שמחזיקה עצמה לטהורה, אנו חוששים שתיגע ולכן אסור לה לסייע, ולדעת רשב"א אף בזמן שמחזיקה עצמה טמאה לא תסייע משום אשת עם הארץ חברתה אחרת.

¹⁸ הוכיחו תוס' (ד"ה והתיר) שאין תרומות ומעשרות נוהג בחו"ל. והקשו שמשמע בבכורות שתרומה נוהגת אף בחו"ל, ונקטו שקשה לומר שדווקא בתרומת דגן תירוש ויצהר חששו בחו"ל, שהביאו כמה סוגיות שאף בירקות חששו לתרו"מ בחו"ל. לכן ביאר ר"ת שמדובר כאן בדמאי שאינו נוהג בחו"ל אבל טבל ודאי נוהג בכל מקום. והביאו שיטת ר"י שיש לחלק בסוגי הגידולים שבדברים החייבים מהתורה חייבים בחו"ל, פירות האילן חייבים מדרבנן היות ויש להם אסמכתא. וירקות פטורים. ואנו סומכים על דברי הירושלמי שבחו"ל אין נוהג כלל תרו"מ. ולר"ת שדות ישראל בחו"ל חשובים כעכו"ם ואינם חשובים להפריש מהם. עוד ביארו שלרחוקים מא"י לא תיקנו הפרשה. ועוד מצאו בירושלמי שמכזיב לא נוהג דמאי ולא נוהג דמאי. ועי' עוד בדבריהם.

¹⁹ תוס' ד"ה אלא ביארו שדווקא בנחש הנחושת שהיה סיבות לא לבערו השאירו מקום להתגדל, אבל לגבי ביעור הבמות שלא היה צד שניתן להשאיר אותם אין את הסברא של השאירו מקום להתגדל.

הגמ' שלא חשודים חברים לתרום שאינו מן המוקף. ז. ואולי הפריש במחשבה מצד לצד²⁰, **דוחה הגמ'** שהרי זוהי עדותו של רבי יהושע בן זירוז שהיה גברא רבה ובודאי הקפיד לבדוק מה עשה ר"מ וללמוד מכאן הלכה. מביאה הגמ' את המעשה ב"בהמתן של צדיקים גמורים", **רבי פנחס בן יאיר** יצא לדרך לפדיון שבויים, הגיע לנהר גינאי וציווה עליו לחלוק מימיו²¹, **וגזר** עליו שיחלוק אף לאדם נוסף שנשא חיטים לאפית מצות, וכן לבן לוויה ערבי. **ורב יוסף רצה לומר** שגדול הוא חמשה רבינו שחלק ג' פעמים את הנהר, **וביאר**ו שלא חלק ג' פעמים אלא פעם אחת וגזר ג' פעמים שלא יחזור שוב. **בדרך הגיע רפב"י לאכסניא**, ונתנו לחמור שעורים לאכל, ולא אכל, ניקו²² ולא אכל, ניקו שוב בידיהם ולא אכל, **אמר להם ר"מ** אולי זה לא מעושר, עישרו והחמור אכל, מכאן שאפילו לבהמתן של צדיקים הקב"ה לא מביא תקלה. **ומבאר**ת הגמ', שאמנם בגידולים שהם לצורך בהמה אין חיוב הפרשת תרו"מ, אבל בדבר שניקח לצורך אדם ואח"כ החליט שיתן לבהמתו חייב להפריש תרו"מ²³.

בדרך שמע רבי שרפב"י מתקרב למקומו, והזמין רבי את רפב"י שיאכל אצלו, והסכים למרות שהיתה לו הנהגה לא לאכל אצל אחרים, **אמר רפב"י** לרבי עם ישראל קדושים ובודאי ראוי לאכל אצלם, אלא שיש אנשים שרוצים ואין להם לתת, ואין רוצה להכביד עליהם, ויש שאינם רוצים²⁴, **אבל** אתה שיש לך ואתה רוצה לתת, אוכל לאכל אצלך, רק עתה עסוק בפדיון שבויים ושאחזור אעבור אצלך. **כאשר בא רבי פנחס בן יאיר** הזדמן ונכנס לביתו של רבי במקום שהיו שם פרדות לבנות שהם מאוד מסוכנות, **אמר רפב"י** יש לו מלאך המוות בביתו ואיך אוכל לאכל אצלו ויצא, בא רבי ואמר לו, אמכור אותם, **אמר לו** "לפני עוור"²⁵, **אמר לו**, אפקיר אותם, **אמר לו** א"כ נזקם יהיה יותר גדול שלא יהיה עליהם שמירה. **אמר לו**, אעקור את הפרסות המסוכנות שלהם²⁶, **אמר לו** הרי זה "צער בעלי חיים", אמר לו אהרוג אותם, **אמר לו** הרי זה "בל תשחית". **רבי הרבה להפציר** ברבי פנחס עד שגבה הר ביניהם. בכה רבי ואמר אם בחייהם כך, על אחת כמה וכמה במיתתם. **שאמר רבי חמא בר חנינא** שצדיקים גדולים במיתתן יותר מבחייהם, שאלישע הנביא נקבר לידו אדם שאינו הגון וברגע שנגע בו החיה אותו²⁷ והלך מעמו שלא יקבר לידו, **ושאל ר"פ** שיתכן שהיה זה מחמת ברכתו של אליהו שאמר לאלישע שיחיה מתים יותר ממנו, שהרי אליהו החיה את בן הצרפתי, ואלישע החיה את בן השונמית, ועתה הכפיל כוחו מאליהו. **מבאר**ת הגמ', שא"כ היה צריך אותו נקבר ללכת לביתו ומבואר שרק התרחק מקברו של אלישע שוב מת, בהכרח מחמת שצדיק גדול במיתתו. ומה שהיה אלישע יותר מאליהו, שריפא את נעמן מצרעת שהיה חשוב כמת.

הפרדות נקראים בלשון המקרא "ימים" היות ואימתם על בני אדם. **רבי חנינא** אמר שאין רפואה למכת פרידה לבנה, **ומבאר**ת הגמ' שיתכן שהאדם חי אבל המכה לא מתרפא, ומדובר בפרדות שראשי הרגליים שלהם לבנות²⁸.

אמר רבי חנינא "אין עוד מלבדו" כל דבר הוא גזירה משמים אף כשפים המזיקים לאדם זה לאחר גזירה משמים. וכמעשה **שאמר רבי חנינא** למכשפת שרצתה ליטול חול מתחת רגליו כדי להזיקו, ואמר לה "אין עוד מלבדו". **וביאר**ת הגמ' שכל זה היה מחמת גדלותו של רבי חנינא, **שהרי אמר ריו"ח** שנקראו "כשפים" שכביכול מכחישים פמליא של מעלה וניתנו להם כוחות טומאה.

עוד אמר רבי חנינא אין אדם מקבל מכה באצבעו אלא א"כ נגזר בגזירה. **אמר ר"א** דם מכה באצבע מועיל כקרבן עולה, **וביאר** רבא שדווקא באגודל ימין שברגל וכאשר קיבל מכה שניה לפני שהתרפא המכה הראשונה ודווקא באופן שהולך לדבר מצווה²⁹.

אמרו על רבי פנחס בן יאיר, מעולם לא ברך על פרוסה שאינה שלו, שלא רצה לאכל מאחרים. ומיום שעמד על דעתו לא נהנה מסעודתו של אביו.

***** הוספות וביאורי תוספות *****

²⁰ תוס' (ד"ה ודילמא) לגבי מעשר במחשבה בשבת וביארו שדווקא בדמאי מהני ולא בטבל ודאי.

²¹ תוס' (ד"ה אמר) דנו אם השר של הים השיב לרבי פנחס בן יאיר או שכך חשב בליבו שהיה אומר לו הנהר, וכך ביארו את המעשה ברבי אליעזר בן דורדייא שחשב בליבו.

²² בגמ' נכתב לשון חבטה, ורש"י (ד"ה חבטינהו) ביאר שבדאי אין הכוונה שדשו, שהרי אם הנושא הוא דישה החמור היה אוכל כיון שעוד לא התחייב בתרו"מ שהרי לא היה גמר מלאכה.

²³ והביאו תוס' (ד"ה הא) שבכמה סוגיות לא ביארו אלא שחמורו של רבי פנחס החמיר על עצמו.

²⁴ גם אלו נקראים קדושים שמזמינים את חברם מחמת הבושה (תוס' ד"ה ויש).

²⁵ לגוי לא יכול למכור היות ואין מוכרים לגוי בהמה גסה (רש"י ד"ה ולפני).

²⁶ אין חשש בל תשחית שעדיין הם ראויים לדישה (רש"י ד"ה עקרנא).

²⁷ לרש"י הגדלות במיתתן שהחיה אותו בנגיעה בעלמא. לתוס' (ד"ה גדולים) שבחיי הצדיק נוגעים בהם כמה רשעים ויושבים אצלם, ובמיתתן אין להם רשות להתעכב אצלם רגע.

²⁸ ברבינו גרשום ציין שהגוף שחור והרגליים לבנות.

²⁹ שואל המהרש"א והרי שלוחי מצווה אינם ניזוקים. וביאר שמדובר שחשב הרהור רע ולכן ניזוק, וזה הדמיון שדימה ר"א לעולה שבאה לכפר על מחשבת הלב.

צער בעלי חיים.

במעשה המבואר בגמ' שבא רבי פנחס בן יאיר לרבי וראה שמחזיק ברשותו פרדות לבנות, ולא הסכים ר"מ שרבי יוריד להם את הפרסות מצד "צער בעלי חיים". ובאמת יש לדון ולברר בסוגיא זו.

מבואר במשנה (ע"ז יד) שאם מוכר לגוי תרנגול לבן בפני עצמו, יוריד אצבע מהתרנגול בכך לא יכשיל את הגוי בעבודה זרה, שבידוע שאינם מקריבים חסר לפני ע"ז. ואם מוכר לו בין שאר תרנגולים אין בכך איסור, ואין מוריד אצבע. הפורת יוסף הביא בשם התוס' יו"ט (א.ה. לא מצאתי בתוס' יו"ט וכנראה הכוונה לתוספות חדשים שאף הם מודפסים על המשניות), מדוע לא נאסר לקצוץ את אצבעו של התרנגול מצד צער בעלי חיים. בגמ' לעיל יג, א אמרו שכאשר אדם רכש בהמה בשוק של ע"ז קונסים ואומרים לו לעקור את הבהמה היינו לקצוץ רגליה מן הארכובה ולמטה וכו', ושאלו בגמ' והרי זה צער בעלי חיים, אמר אביי שאמר הנביא ביהושע "את סוסיהם תעקר" מבואר שמותר לצורך עקירת ע"ז. הקשו תוס' (שם, ד"ה אמר אביי) והרי למ"ד צער בעלי חיים מהתורה מה הראיה מהפסוק ביהושע, שם הצטוו על פי הדיבור, אבל בכל מקום אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה באופן שנראה להם טעם קצת, והביאו ראיה מהגמ' ביבמות. לעקור דבר מן התורה באופן שנראה להם טעם קצת, והביאו ראיה מהגמ' ביבמות. ע"פ דברי התוס' כתבו התוס' חדשים על המשניות, אין להקשות איך אמרו לקצוץ אצבעו של התרנגול והרי איכא צער בעלי חיים, שהרי במקום שראו צורך אין צער בעלי חיים.

עוד הביא שיש במפרשים שביארו שקצץ אצבעו בסם, וא"כ אין צער בעלי חיים. ולא הבנתי ביאור זה, והרי אם מותר בסם שהרי צער בעלי חיים, מדוע לא ביארה הגמ' כך על הרוכש בשוק של ע"ז, ומה הביא אביי פסוק מיהושע הרי יכלו לתרץ שנעשה הדבר בסם ואין חשש צער בעלי חיים, ומעט דוחק שבאו לתרץ על אופן שאין לו סם. בתפארת ישראל (יכן אות לא), נקט שבמקום שמוכר תרנגול לבן בין שאר תרנגולים אין לומר לו שיקטע אצבע מחשש שמא יעבוד בו עבודה זרה, שהרי יש לתלות בהיתר שהרי רוכש עוד סוגים, ואין לומר שיעבור על צער בעלי חיים במקום שיש לתלות בהיתר. ואף כאן יש להקשות על השיטה שהביא התוספות חדשים, אם ניתן לקטוע בסם ואין בזה דרך צער בעלי חיים, מדוע לא נאמר אף במוכר בהבלעה בשאר תרנגולים שיוריד בסם ואין חשש של צער בעלי חיים, ואין חשש שיעבור על ע"ז.

אמנם בשו"ת ציון לנפש חיה (ס' קו) מבואר שאם קוצץ בסם אין חשש של צער בעלי חיים, שם דנו לגבי כתיבת גט על בהמה או יד של עבד, בשו"ת בית דוד (ס' לא) דן שמא יש נידון של צער בעלי חיים, והנידון בעבד שלא קוצץ את ידו משום איסור חבלה כמבואר ברש"י (גיטין יז) ולא משום איסור צער בעלי חיים. ובשו"ת ציון לנפש חיה (שם) ביאר שאין להוכיח כיון שמדובר שקצץ באופן שאין נידון של צער בעלי חיים. **מעתה צריך להשכיל טובא**, לפי המבואר במקום צורך וכו' לא חששו לצער בעלי חיים, ובמיוחד בסם, א"כ מה הקפידא שהיתה לרפ"י כלפי רבי. ומבואר אף להלכה בתרומת הדשן (כתבים קה) שבדבר שהוא לצורך האדם אין חשש צער בע"ח, כתב הפרי יצחק (ס' כו) שהתביעה של רפ"י כלפי רבי היתה לפי דרגתו של רב, שלפי חסידותו ראוי שלא יגדלן בביתו הואיל ואין רפואה למכתם, למרות שמן הדין מותר להחזיקם לצורך. ולכן רבי לא חשש למכור וכו', היות ומעיקר הדין היה מותר, וכל התביעה היתה על רבי לפי חסידותו ולסובב בדבר שרפ"י לא יאכל אצלו.

כתב בספר חסידים (אות תקפט) יש דברים שאין הלב סבור שיש עון בדבר, והוא עון, כגון לשנות הבריות ממנה שבראו, כי הקב"ה עשה כל צרכי הכל לפי מה שהוא, כי העופות הקטנים אינם זזים ממקומם לפי שהעוף מביא להן לאכול עד שגדלים לו כנפים, אבל עופות הבית מיד הולכים לפי שמחיתו בהליכה ולא בעפיפה. וכן חיות אוכלות עשב השדה, כי אי אפשר להביא עשב לקטנים לכך הולך. אבל חיות הטורפים ממלאים חוריהן לטרוף טרף ואין צורך לקטן לצאת מפני שאינו יכול לטרוף.

וברא לכל דבר צרכיו ומגניו כפי הצורך, כיצד קרנים לבהמה טהורה להנן מן החיה, וגם בעבור לחכך בהם ולגרש זבובים ותולעים הנושכים בה. ברא זנב במקום שלא יגיע קרנים לגרש זבובים זנבו, לכך ברא לשור זנב ארוך במקום שלא יגיע קרניו לגרש זבובים זנבו, לעזור לעצמו בזנבו, ולעזיזים שקרניה זקופים לא כפופים ברא זנב קצר, כי צווארם ארוך וקרניה מגיעים לכל גופו, ואינו צריך לזנבו. הרי אם יחתוך אדם זנב בהמה והוא סבור לא עשיתי צער בעלי חיים, הרי גורם צער לבהמה שאינה יכולה לתקן עוד לעזור מן הזבובים. וברא לאדם ולדוב ולקוף ידים, לפיכך אין צריכים זנב כי בידים אשר להם מחשמים בכל הנוף.

סוף דבר לא הניח הקב"ה צורך כל בריה שלא ברא לה כל צרכיה. ואם יאמר אדם האין יתכן שברא הקב"ה באדם דבר לבטלה, כגון צפרניו אם אין אדם נוטלם היו גדלים באדם יותר מכדי צרכיו, יש להשיב כי כל עשייתו וגדולו וגם השער שגדל צורך הוא, פעמים מוצא רפואה והנאה בגידולו, ופעמים בגילוחו, וכן בשיניו וכן בצפרניו. הרי ברא לכל הבריות צרכיהן וצרכי צרכיהן, כגון ידים לעמול, ידים לדוב לטרוף, ולהכות טרף כמו אדם. אלא אדם מכה בכלי שבידיו. וברא לחזיר יער שינים למעלה ושינים למטה, שאם יבא דוב או חיה אחרת להכותו הוא מכה בשיניו. הדוב ביד והארי בזנבו וסוס ברגליו. ולסוסים ולגמלים ולחמורים פרסותיהם קלותות בעבור משא שעליהם שרוכבים עליהם, להתחזק ולסבול המשאוי, ולדוב שכוחו בידיו יש לו כפות ככפות רגלי אדם לעמוד על רגליו, ולכלב שאוכל עצמות וזבבים קשים, שינו חזים. ועוד שיהא המאכל במעיניו שלשה ימים כדי שלא ירעב. ונפל אשת (תנשמת) ברא בלי עינים, לפי שמאכלו בתחתית הארץ, ואילו (היה רואה) היה צריך לבקש צרכיו [היה רואה]. נפל אשת, היא תנשמת שבשרצים, שכתוב בויהי ביום השמיני (ויקרא יא יח) וקורין אותם טלפ"א בלע"ז.

עוד בענין מקורות לאיסור צער בעלי חיים:

לשון הגמ' בשבת (קכח, ב) שסברו צער בעלי חיים דאורייתא, וכך הזכירו תוס' הנזכרים לעיל לפנינו יג, א ד"ה אמר אביי. וכך בפשטות דעת רבנן לאורך הסוגיא בב"מ לב, ב. ואילו לדעת רבי יוסי הגלילי שם הדברים מבוארים שסבר צער בעלי חיים לאו מהתורה. אך מעניין להתבונן בדרכם של רבותינו במשך הדורות, שהביאו כמה וכמה מקורות לאיסור "צער בעלי חיים". א. רש"י בשבת (קכח, ב ד"ה צער) הביא את דברי בב"מ, שנאמר "עזב תעזב" (שמות כג, ה) ויש שלמדו מכאן צער בעלי חיים מהתורה. ויש מ"ד שחולק ואומר שזה דרבנן.

הרא"ש ב"מ שם (ס' כט) וכן בשבת (שם ס' ג) פסק שצער בעלי חיים דאורייתא מ"עזב תעזב עמו". וכך הביאו המאירי, ר"ן ורבנו ניסים גאון (שם בשבת). במרדכי (ב"מ רסג) כתב לאסור מהתורה, ובאנשי שם (אות מ) ביאר בדבריו שרק צער בע"ח גדול הוא מהתורה. אף ברמב"ם בפהמ"ש בביצה (ג, ד) סבר שאיסור צער בע"ח מהתורה. וכן בשלטי גיבורים שבת (נא, א מדפה"ר, אות ג). ועי' במג"א (או"ח שה, יא) ושם בפרמ"ג (א"א), ובלבוש סק"ח.

ב. מאידך ברבינו פרץ ובריטב"א ישנים (ב"מ שם) למדו שאיסור צער בע"ח נלמד מהלכה למשה מסיני.

ג. בראב"ד (הובא בשיטמ"ק) וכן ברבינו יונתן (ב"מ ז, א) וכן בעל ההשלמה למדו צער בעלי חיים מהלאו ד"לא תחוסם" (דברים כה, ד). וכן יש משמעות בלשון המאירי שמשמשים בפסוק של לא תחוסם להשלמת הלימוד מעזב תעזב. ברס"ג (עשה כג, כד) הביא הגר"פ פערלא את שיטת בעל ההשלמה שאף הוא למד מ"לא תחוסם" ועמד על דבריו בסוללת קושיות.

ד. בשיטמ"ק הביא עוד ביאור בשם הרדב"ז שאין כאן לא איסור לאו ולא איסור עשה, אלא איסור בעלמא.

ה. הרמב"ם במו"נ (ח"ג פ"ז) ובספר חסידים (תרוט) הביאו שהמקור לצער בעלי חיים הוא מאתנו של בלעם שנאמר "על מה הכית את אתונך" (במדבר כב, לב).

ו. אך ברמב"ם שם (פמ"ח) וכן יש משמעות בחינוך (תקמ) שלומדים מ"שלוח הקן" (דברים כב, ו).

ז. ובנוסף למדו, מהאיסור של "אותו ואת בנו" (ויקרא כב, כח) שאסרה תורה לשחוט אם האם ואת הבן ביום אחד משום צער בעלי חיים.

ח. בחת"ס (בסוגיא ב"מ) נוקט שמהפסוק "ורחמיו על כל מעשיו" (תהילים קמה, ט) לומדים צער בעלי חיים. (וכך במרדכי)

ט. ביום תרועה למהר"ם בן חביב מבואר, איסור צער בע"ח הוא מדרבנן, ואסמוכה אקרא "ההשקית את העדה ואת בעירם" (במדבר כ, ח). (ועי' במשכיל לדוד לרבי דוד פרדו, שביאר את הפסוק לחלקיו בענין "חסה התורה על ממונם של ישראל" ובנוסף ל"צער בעלי חיים". ובזה הענין בט"ז בביאורו לתורה) ועי' במרדכי במסכת ע"ז (תשצט) שנקט שצער בע"ח מדרבנן, ועי' באנשי שם לפנינו (אות מ על המרדכי רסג).